

İbadet: Kul Olma Bilinci

Muaz b. Cebel on sekiz yaşında Müslüman olmuş, Akabe Biati'nde bulunmuş, Bedir ve Uhud başta olmak üzere Allah Resulü (s.a.v) ile beraber tüm savaflara katılmış, sahabenin önde gelenlerindendi. O, birçok kez Hz. Peygamber'in (s.a.v) iltifatına mazhar olmuş, sahabenin arasında Kur'an ve helal/haram (fıkıh) bilgisiyle ön plana çıkmış, Allah Resulü'nün (s.a.v) döneminde dinî konularda fetva verebilen birkaç sahabeden birisiydi. Bu özelliklerinden olsa gerek, Allah Resulü (s.a.v) onu Yemen'e yönetici olarak tayin etmişti. (İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gabe, V, 187) Muaz, Allah Resulü (s.a.v) ile birçok sefere katılmış onunla çok yolculuk yapmıştı. Bu yolculuklardan birisinde Peygamber Efendimizin (s.a.v) devesinin tergisinde idi. Bu, Muaz'ın Allah Resulüne (s.a.v) fiziksel olarak en yakın olduğu anlardan biriydi. Aralarında sadece semerin arka kaşı vardı. Allah Resulü (s.a.v), **“Ya Muaz!”** diye seslendi arkasında oturan Muaz'a. **“Buyur Ya Rasulullah!”** dedi Muaz. Biraz sonra Allah Resulü (s.a.v) bir kez daha seslendi aynı şekilde. Muaz da tekrar, **“Buyur Ya Rasulullah!”** diyerek cevap verdi. Biraz daha yol aldıktan sonra muhatabının dikkatini önemli bir konuya çekmek istercesine Allah Resulü (s.a.v) bir kez daha seslendi: **“Ya Muaz!”** **“Buyur Ya Rasulullah!”** karşılığı geldi Muaz'dan yine. Bunun üzerine,

هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ

“Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir bilir misin? Ey Muaz!” diye sordu Allah Resulü (s.a.v). Muaz'ın, **“Allah ve Resulü bilir.”** diyerek cevap vermesi üzerine de,

فَإِنَّ حَقَّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

“Allah'ın kulları üzerindeki hakkı yalnızca O'na ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır.” buyurdu. Bir müddet sonra tekrar, **“Ya Muaz!”** diye seslendi, bitmemişti söyleyecekleri. Muaz yine aynı karşılığı verdi: **“Buyur Ya Resulullah!”** Allah Resulü (s.a.v),

هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ

“Bunu yaptıkları takdirde kulların Allah üzerinde hakkı nedir bilir misin?” dedi. Muaz'ın, **“Allah ve Resulü bilir.”** cevabı üzerine de,

قَالَ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ

“Onlara azap etmemesidir.” buyurdu. (Buharî, İsti'zan, 30)

Kulların üzerinde Yüce Yaraticının hakkı diye tanımlanan **“ibadet”**, insanın yaratılış gayesini ifade etmektedir.

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

“Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.”(Zariyat, 51/56)

Bir başka ayette ise ibadetin, insanı Yaraticının huzurunda değerli kılan bir olgu olduğu vurgulanmıştır;

﴿77 قُلْ مَا يَعْبُورُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا﴾

“De ki: “Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin! (Ey inkarcılar!) Siz O’nun dinini yalan saydığınızı için bunun günahı artık yakanızı bırakmayacak!” (Furkan, 25/77)

Allah (cc) insanı en güzel şekilde yaratmış, kainattaki her şeyi onun hizmetine sunmuştur. Yeryüzünde halife sıfatıyla var ettiği insanı (En’am, 6/165) aklını kullanma, düşünme, tefekkür etme ve irade hürriyeti gibi hiçbir varlığa bahşedilmeyen üstün kabiliyetlerle donatmıştır. Bütün bu özellikleri verdiği insandan sadece kendisine kulluk etmesini istemiştir. Bu bağlamda Cenab-ı Hakk’a kul olmak, bir köle mantığı ile seçim hakkı olmaksızın O’na ibadet etmek demek değildir. Aksine seçme özgürlüğünü kullanarak isteğe bağlı biçimde Yüce Yaratıcı’nın iradesine uymaktır. Nefsinin istek ve arzularını terk edip, Allah’ın (cc) istediği doğrultuda yaşamaktır.

İbadetin, Allah’ın kulları üzerindeki hakkı olması, insanın sahip olduğu her şeyi kendisine bahşeden Allah’a şükran bilinciyle yaşamasını gerektirir. Bu çerçevede Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ سُلَامَى عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلُّ يَوْمٍ ، يُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ يُحَامِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ يَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ وَكُلُّ خُطْوَةٍ يَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ ، وَدَلُّ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

“Hepiniz her gün her bir eklemi karşılığında bir sadaka (borcu) bulunarak sabahlar. (Kişinin kıldığı) her namaz kendisi için bir sadakadır. (Tuttuğu) her oruç bir sadakadır. (Yaptığı) her hac bir sadakadır. Her tesbih bir sadakadır, her tekbir sadakadır.” (Ebu Davud, Tatavvu’, 12)

Dolayısıyla insan, her gecenin sabahında uyanabilme kabiliyetini kendisine bahşedenin Allah olduğunu unutmamalı, ibadet ederek bu bilinci taze tutmalıdır.

İbadet, kulun, Rabbi ile iletişim kurabilmesinin adıdır. Her şeyi yoktan var eden Yüce Yaratıcı ’ya muhtaç olan insanın, aracısız, vasıtasız bir şekilde halini O’na ifade edebilmesidir ibadet. Bunun için kul, Rabbinin huzurunda her duruşunda,

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١﴾ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٢﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣﴾ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٤﴾ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٥﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

“Hamd/övgü, alemlerin Rabbi, Rahman, Rahîm, hesap ve ceza (ahiret) gününün maliki (sahibi) olan Allah’adır. (Allah’ım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil.” (Fatıha, 1/1-7) ayetlerini telaffuz etmektedir. Böylece o, Yaratıcısını övmekle işe başlar. Kendi acizliğini itiraf eder. Rabbine boyun bükerek, O’ndan yardım diler ve kendisini kulluğunda/hidayette sabit tutması için O’na dua eder. İşte bu, ibadet bilincidir, kulluk şuurudur.

İslam, her kulun en azından farzlar noktasında ibadet şuuru taşımasını ister. Bunun için Allah Resulü (s.a.v),

عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَالْحَجِّ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ.

“İslam beş temel esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacctmek ve Ramazan orucunu tutmak.” (Buharî, İman, 2) buyurmuştur. Allah Resulü (s.a.v) burada ibadet alanında asgari zorunlulukları/farzları sıralamış, İslam’ın inanan ve yerine getirme imkanı olan her ferdi yapmakla sorumlu tuttuğu düzenli ibadetleri zikretmiştir. Allah Resulü’nün (s.a.v) bu hadiste dikkat çektiği en önemli husus, dört temel biçimsel ibadetin **“Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna iman”** esası üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Yani beden ile yapılan bu ibadetler gönülden edilen imanla anlamlıdır. İmandan yoksun olarak yapılan ibadetlerin şekli hareketlerden öteye bir anlamı yoktur. Bu bağlamda ibadet imanla anlam kazanırken, iman da ibadetle hayata aksetmekte ve güçlenmektedir. Hadis kitaplarının iman ve ibadet bölümleri incelendiğinde, iman-ibadet ilişkisinin Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından yoğun bir şekilde işlendiği görülecektir.

Bu çerçevede kulun imanını muhafaza etmesi ve yaşamına geçirmesi için ibadete devam etmesi gerekir. Yüce Allah, Hz. Peygamber’e (s.a.v) ölünceye kadar ibadet etmesini telkin etmiştir. (Hicr, 15/99) Hz. Peygamber (s.a.v) de,

قَالَ : ...وَإِنَّ أَحَبَّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ

“Allah katında amellerin en sevimsisi az da olsa devamlı olanıdır.” (Ebu Davud, Tatavvu’, 27) sözünü birçok kez tekrar etmiştir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) kendisinden İslam ve iman hakkında bilgi almak isteyenlere hep farz ibadetleri saymış, adeta İslam ve imanı temel farz ibadetlerle özdeşleştirmiştir. Hadis kitaplarımızda bu durumun pek çok örneği mevcuttur. Bir gün, Bahreyn bölgesinde yaşayan **Rabîa kabilesinin Abdülkays** koluna mensup **on üç kişilik bir heyet** uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Medine’ye gelir. Hz. Peygamber’e (s.a.v), **“Bize özlü bir şeyler tavsiye et de onları kavmimize anlatalım ve böylece cennete girelim.”** derler. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.v) onlara yalnızca bir olan Allah’a iman etmelerini emreder. Peşinden de,

هَلْ تَدْرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَحْدَهُ

“Yalnızca bir olan Allah’a iman etmek ne demektir bilir misiniz?” diye sorar. Onların, **“Allah ve Resulü daha iyi bilir.”** diyerek cevap vermeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.v),

شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ

“Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna iman etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek, Ramazan orucunu tutmaktır.” buyurur. Daha sonra da onları, *“Söylediklerimi iyice ezberleyin ve kabile halkına da anlatın.”* diyerek uğurlar. (Buharî, İlim, 25)

Allah Resulü (s.a.v), meşhur Cibril hadisinde de kendisine, “İslam nedir?” diye soran Cebrail’e,
الإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤَدِيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ
رَمَضَانَ

“İslam; Allah’a ibadet edip, O’na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı kılman, zekâtı vermen,
Ramazan orucunu tutmandır.” şeklinde karşılık vermiştir. (Buharî, İman, 37)

Bu bağlamda kendisine, “Cehennemden kurtaracak ve cenneti kazandıracak bir şey öğrenmek
istiyorum.” diyen bir sahabeye,

إِذَا عِبُدَ اللَّهَ لَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا وَأَقِمِ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ وَأَدِّ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَصُمْ
رَمَضَانَ وَمَا تُحِبُّ أَنْ يَفْعَلَهُ بِكَ النَّاسُ فَافْعَلْهُ بِهِمْ

“Allah’a şirk koşmadan ibadet etmeye devam et, farz namazı kıl, farz olan zekâtı ver, Ramazan
orucunu tut, insanların sana davranmasını istediğin şekilde onlara davran, insanların sana
davranmasını istemediğin şekilde onlara davranmayı terk et!” diyerek öğüt vermiştir. (İbn Hanbel, VI,
384) Bütün bunlar farz ibadetlerin Müslüman’ın hayatının vazgeçilmezleri olduğunu göstermektedir.

أَنَّ أَعْرَابِيًّا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَائِرَ الرَّأْسِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي
مَاذَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فَقَالَ «الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ، إِلَّا أَنْ تَطْوَعَ شَيْئًا». فَقَالَ
أَخْبِرْنِي بِمَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الصِّيَامِ قَالَ «شَهْرَ رَمَضَانَ، إِلَّا أَنْ تَطْوَعَ شَيْئًا». قَالَ
أَخْبِرْنِي بِمَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الزَّكَاةِ قَالَ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرَائِعَ
الإِسْلَامِ. قَالَ وَالَّذِي أَكْرَمَكَ لَا أَتَطَوَّعُ شَيْئًا وَلَا أَنْقُصُ مِمَّا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ شَيْئًا. فَقَالَ رَسُولُ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ». أَوْ «دَخَلَ الْجَنَّةَ إِنْ صَدَقَ»

Hız. Peygamber (s.a.v) bir kimsenin farzları gerekli dikkat, özen ve samimiyet ile yerine
getirdiğinde; Yüce Yaratıcının rızasını elde edeceğine ve cennete ulaşacağına şu örnek ile işaret etmiştir:
Bir keresinde saçlı başı dağınık bir bedevi onun yanına gelip, “Ey Allah’ın Resulü! Allah’ın bana farz
kıldığı namazların neler olduğunu söyle.” demişti. Allah Resulü (s.a.v), “Beş vakit namaz, ama nafîle
de kılabilirsin.” diyerek karşılık verdi. Bedevi, “Allah’ın bana farz kıldığı orucun ne olduğunu söyle.”
deyince, Efendimiz (s.a.v), “Ramazan ayında tutulan oruç, ama nafîle oruç da tutabilirsin.” dedi.
Bedevi bu sefer “Allah’ın farz kıldığı zekâtın ne olduğunu söyle.” dedi. Allah’ın Resulü (s.a.v) ona,
(zekâtı da içine alan) İslam’ın temel ilkelerinden bahsetti. O zaman bedevi, “Sana ikram eden Allah’a
yemin ederim ki, nafîle ibadet yapmayacağım! Fakat Allah’ın bana farz kıldığı ibadetleri
eksiksiz/harfiyen yerine getireceğim.” dedi. Bunun üzerine Allah’ın Resulü (s.a.v) onun hakkında,
“Doğru söylerse kurtuluşa ermiştir” veya “cennete girmiştir.” buyurdu. (Buharî, Hiyel, 3)

Allah Resulü'nün (s.a.v) bu bedevinin psikolojik ve kültürel durumunu da göz önüne alarak verdiği cevaplar, Müslüman'ın farzlardan başka hiç nafîle ibadet yapmasına gerek yoktur şeklinde anlaşılmamalıdır. Konuya dair hadisler bir arada ele alınıp rivayetlere bütüncül bir perspektiften bakıldığında Müslüman'ın ibadet hayatında sünnet ve nafîle ibadetlerin de hafife alınamayacak derecede önem arz ettiği görülecektir.

Bu bağlamda nafîle/sünnet ibadetlerin Rabbimiz katındaki değerini Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) şu şekilde açıklar:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا ، وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِيْنَنَّهُ ...

“Allah Teala şöyle buyurur: ‘Kim benim bir velî kuluma/dostuma düşmanlık ederse, ben de ona harp ilan ederim. Kulum, bana farz kıldıklarımın daha sevimli bir şeyle yaklaşamaz. Nafîle ibadetlerle de bana yaklaştırmaya devam eder. Sonuçta ben onu severim. Onu sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı gibi olurum. Benden istediğinde ona veririm. Bana sığındığında onu korurum.” (Buharî, Rikak, 38) Bu hadisten anlaşılmaktadır ki, farz ibadetlerle kul Allah’a yaklaşımda, nafîle/sünnet ibadetlerle de O’nun sevgisine mazhar olmaktadır. İnanan birisi için sevdaların en anlamlısı, kendisine hayat bahşeden Yüce Yaraticının rızasına ulaşmaktır. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.v) nafîle ibadetlere devam etmiş, kendisine ibadetleri soranlara da farzlardan sonra nafîleleri tavsiye etmiştir.

Bu doğrultuda Resul-i Ekrem (s.a.v) nafîleleri adeta farzları tamamlayan bir unsur olarak zikretmektedir. Farzları yapabileceğini düşündüğü kişilere mutlaka nafîle ibadetlerden de bahsetmekle ümmetini nafîleler sayesinde hem Allah’a daha yakın olmaya hem de farzlardaki eksiklikleri tamamlamaya teşvik etmektedir. Bu meyanda o şöyle buyurmaktadır:

أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ صَلَاتُهُ فَإِنْ كَانَ أَتَمَّهَا كُتِبَتْ لَهُ تَامَّةٌ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَتَمَّهَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَتُكْمِلُوا بِهَا فَرِيضَتَهُ ثُمَّ الزَّكَاةَ كَذَلِكَ ثُمَّ تَوَخَّذُوا الْأَعْمَالَ عَلَى حَسَبِ ذَلِكَ

“Kıyamet günü kulun ilk hesaba çekileceği amel farz namazıdır. Eğer onu tam olarak eda etmişse bu yazılır. Ama tam kılmamışsa; Yüce Allah der ki: ‘Bakın bakalım, kulunun nafîle namazları var mı? Onunla farzları tamamlayın.’ Sonra zekâta da böyle bakılır, peşinden diğer amelleri de bu şekilde değerlendirilir.” (İbn Hanbel, IV, 65)

Her konuda olduğu gibi kullukta da ölçümüz, örneğimiz Hz. Peygamber’dir (s.a.v), onun sünnetidir. O (s.a.v),

...وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي ...

“Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öyle kılınız.” (Buharî, Ezan, 18) ve **“Hacla ilgili hükümleri benden öğreniniz.”** (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübra, V, 204) buyurmuş, ashab farz ve nafîle bütün ibadetleri ondan öğrenmiştir. Bu ibadetlerin zamanı, mekanı, ne şekilde ve ne oranda yapılacağı hep onun sünnetiyle sabit olmuştur. Bu konuda fakih sahabî Abdullah b. Mes'ud'un (ra) şu sözü çok anlamlıdır: **“Sünnete göre itidalle ibadet etmek, sünnet olmayan/bidat hususlarda olanca gücüyle çalışmaktan daha hayırlıdır.”** (Darimî, Mukaddime, 23)

Hız. Peygamber (s.a.v) de kişinin kendisini tamamen nafîle ibadetlere vererek farzları yapmaya güç yetiremeyecek hale gelmesine ve diğer sorumluluk alanlarını ihmal etmesine müsaade etmemiştir. Kendi ibadetlerini Allah Resulü'nün (s.a.v) ibadet alışkanlığı ile kıyaslayarak ümitsizliğe kapılan ve uyku, yemek, eşle birliktelik gibi bazı helalleri terk etmeye karar veren sahabîleri derhal uyarmış, (Buharî, Nikah, 1) bütün gecesini ibadetle geçirenlerin tavırlarını onaylamamış, ibadetin az da olsa devamlı olmasını tavsiye etmiştir. (Nesaî, KıYamü'l-leyl ve tatavvuu'n-nehar, 17) Bu minvalde Abdullah b. Amr'ın geceleri sabaha kadar ibadet edip, gündüzleri de oruç tuttuğunu öğrenince,

إِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمْتَ عَيْنَكَ وَنَفَهْتَ نَفْسَكَ ، وَإِنَّ لِنَفْسِكَ حَقًّا ، وَلَإِهْلِكَ حَقًّا ، فَصُمْ وَأَفْطِرْ ، وَفُمْ وَنَمْ

“Sen böyle yaparsan gözlerin çöker, bedenin yorulur. Şüphesiz bedeninin sende hakkı vardır. Ailenin sende hakkı vardır. Onun için bazı günler oruç tut, bazı günler tutma; gecenin bir bölümünde namaz kıl, geri kalan kısmında da uyu.” buyurmuştur. (Buharî, Teheccüd, 20) Aynı şekilde bir kaya üzerinde uzun süre namaz kılan bir sahabîyi ikaz ederek,

...يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالْقَصْدِ ...

“Ey insanlar! Mutedil davranın (ifrat ve tefritten sakının)! ” (İbn Mace, Zühd, 28) buyurmuştur.

Allah Resulü (s.a.v) ibadetin az da olsa devamlı olması gerektiğini ifade ederken, bir taraftan kişinin farzları asla ihmal etmemesi gerektiğine dikkat çekmiş, diğer taraftan mümindeki kul olma bilincinin daima diri tutulması ve hayatın her alanını kapsamaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda o (s.a.v),

كُلُّ سَلَامَى عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ ، يُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ يُحَامِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ يَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ ، وَكُلُّ خَطْوَةٍ يَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ ، وَدَلُّ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

“Vücuttaki bütün eklemler için her gün sadaka vermek gerekir. Bineğine binmek isteyen kişiye yardım etmek veya yükünü bineğine koyuvermek sadakadır. Güzel söz (sadakadır), namaza giderken atılan her adım sadakadır. Yol göstermek sadakadır.” (Buharî, Cihad, 72) buyurmuştur. Böylece Efendimiz (s.a.v), iyi niyetle ve samimiyetle yapılan her işin sadaka ve ibadet olduğunu ifade etmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.v) tarafından sadaka olarak nitelendirilen, insanlar arasında **adaletle hüküm** vermek, (Buharî, Sulh, 11) **iyiliği tavsiye** edip **kötülükten alıkoymak**, (Müslim, Salatü'l-müsafirîn, 84) karşılaştığı kimseye **selam vermek**, **eziyet veren** bir engeli yoldan **kaldırmak**, **ailesinin nafakasını**

temin etmek için **çalışmak** (Tirmizî, Birr ve sıla, 42) gibi davranışlar, hayatın çeşitli alanlarında ifa edilen **birer ibadet** olarak değerlendirilebilir.

Bu minvalde kişinin anne babasına iyilik etmesi, bir garibanın gözünün yaşını silmesi, bir öksüzün ya da yetimin başını okşaması, bir öğrencinin masraflarını karşılaması, bir ihtiyara saygı göstermesi, bir hamileye otobüste yer vermesi de ibadettir. Aynı şekilde bir insanın bilgilerini başkalarıyla paylaşması, yaptığı işi en güzel şekilde icra etmeye çalışması, kötü alışkanlıkların pençesinden gençleri kurtarmak için çaba sarf etmesi, bombalar altında can veren yavrular için bir şeyler yapmak adına koşuşturması ibadettir. Bütün kötü ahlak özelliklerinden uzak durmaya çalışıp, ahlakî erdemler kazanmak için uğraşması, iyilik yapmak için fırsat kollaması, karşılaştığı mümin kardeşine tebessüm etmesi, çevresindekiler için zorlaştırıcı değil kolaylaştırıcı bir fert olmaya özen göstermesi ve bütün bunlar gibi sayılamayacak binlerce husus hep ibadettir ve hayatı ibadetle geçirmektir. İşte Yüce Allah kullarından böyle bir ibadet şuuruyla yaşamalarını istemekte ve şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمَلًا صَدْرَكَ غِنَى وَأَسَدَّ فَقْرَكَ وَإِلَّا تَفْعَلْ مَلَأْتُ
يَدَيْكَ شُغْلًا وَلَمْ أَسَدَّ فَقْرَكَ

“Ey Ademoğlu! Her durumda bana ibadet et ki gönlünü zenginlikle doldurup ihtiyacını gidereyim. Böyle yapmazsan seni başka şeylerle meşgul eder, ihtiyaçlarını da gidermem.” (Tirmizî, Sıfatü'l-kıYame, 30)

Müminin Allah katındaki sorumluluk alanları mertebelere ayrılrsa şu şekilde bir tasnif yapılabilir: İman, İslam/ibadet ve ihsan. İman edip, ibadete devam eden insan için kulluğun doruk noktası ihsandır. Peygamber Efendimizin (s.a.v) tarifiyle,

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: ...الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ
كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ...

“İhsan, O’nu görüyormuş gibi Allah’a ibadet etmendir. Sen O’nu göremesen de, O seni görmektedir.” (Buharî, Tefsîr, Lokman, 31)

İmanla hayatına anlam katan, karanlıklardan aydınlığa çıkan kul, ibadetlerle Yüce Yaratıcı ‘ya tazimini, muhabbetini, saygısını, bağlılığını, itaatini gösterir. Farzları eda ederek Allah’a yaklaşır. Nafileler ve sünnetlerle Allah’ın sevgisine mazhar olur. İhsan mertebesinde de artık attığı her adımı, yaptığı her işi, niyet ettiği her ibadeti Allah’ın kendisini gördüğü bilinciyle, onun murakabesinde yerine getirir. Bundan dolayı ihsan müminin kullukta ulaşabileceği zirvedir. Bu zirveye ulaşabilenler “Allah her an beni görür, her yaptığımı bilir, hatta kalbimden geçenlerden bile haberdardır” bilinciyle hareket ederler. Bu bilinçle hareket eden insan artık meleklerin bile gıpta ettiği bir şahsiyettir. Kısacası artık onun adı “muhsin”vdir ve Allah katında mükafata ulaşan bahtiyarlardandır.

﴿ اخْذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ 15 إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴾

“Allah’a saygısızlıktan sakınanlar ise rablerinin kendilerine verdiklerini alarak cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. Çünkü onlar daha önce güzel davranışlar içindeydiler.” (ZariYat, 51/15-16)

İbadetin, mümin kimliğinin inşasında vazgeçilmez bir rolü vardır. Zira ibadet, insanı beşerî zaaflarından arındıran, irade ve sabrı öğreten, kişiyi disipline eden vasıflara sahiptir. İbadetler her ne kadar belli şekilsel davranışlardan ibaret gibi görünse de bu şekillerin altında itaatin, bağlılığın özü gizlidir. İbadet kişiyi benlikten, kibirden, bencillikten, kul olmaya engel olan her türlü vehimden, haset, israf, ihtiras, cimrilik ve benzeri kötü duygu ve düşüncelerden arındırır. İbadet insanı her türlü kötülüğü düşünmekten ve yapmaktan koruyan bir kalkandır. İbadet müminin nişanı, mümin olmasının alameti, imanının göstergesidir.

İbadet etmek kişinin bireysel sorumluluğunda olsa da sonuçları itibariyle toplumu şekillendiren bir işlevselliğe sahiptir. Bu bağlamda dinin temel ibadetlerinden sayılan namaz, hac gibi bazı kulluk vazifelerinin topluca, cemaatle ifasının istenmesi mutlaka sosyal neticeleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Ayrıca ferdî sorumluluk alanında zikredilen sadaka ve zekat gibi ibadetlerin toplumdaki yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberlik ruhuna ulaşma noktasında icra ettikleri işlevler izahtan varestedir. Bütün ibadetler ve ibadet niyetiyle yapılan tüm iş ve davranışlar, kul ile Allah ilişkisini düzenlemekle kalmayıp, ferdin psiko-sosyal duruşunu belirlemekte ve toplumun yapısını inşa etmektedir.

Haddizatında Yüce Allah’a kulluk etmek üzere yaratılan insan, daima bu şuurla hareket etmeli ve Cenab-ı Hakk’a şu şekilde dua etmelidir:

اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلَى شُكْرِكَ وَذِكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

“Allah’ım seni zikretme, sana şükretme ve sana en güzel şekilde ibadet etme hususunda bize yardım et.” (HM7969 İbn Hanbel, II, 299)